

staan, of er zich aan ergeren — daar behooren die kwesties niet thuis".

Toch voelt prof. O. heel goed, dat dit punt niet buiten de belangstelling der gemeente staat. Het Schriftprobleem is geen kwestie, waarover uitsluitend theologen zich warm maken. Hierbij merkt hij op:

"Maar er zijn er toch ook onder de hoorders, die er zich in hooge mate voor interesseeren? Moeten die dan met een kluitje in het riet worden gestuurd? Natuurlijk niet. Maar voor dezulken is er gelegenheid te over om er mee in kennis te komen. Ik noem slechts: de catechisatie (op sommige catechisaties kunnen die dingen zeer goed worden behandeld), lezingen, persoonlijk gesprek met den predikant, enz. Tegenwoordig ook vooral de Volksuniversiteiten, die alle een tamelijk groote plaats innemen aan theologische onderwerpen. Dezen winter houd ik te Amsterdam en te Utrecht een cursus aan de Volks-universiteit over den godsdienst van Israël, en behoeft niet één mijner hoorders in onzekerheid te verkeeren omtrent mijne Schriftbeschouwing. Maar als ik straks weer te Amsterdam of te Utrecht preek, vernemen ze er niets van".

En hij verduidelijkt dit met het volgende voorbeeld:

Er was eens een dokter, die bij een ernstig nederlijder werd geroepen. En toen hij bij het ziekbed stond, begon hij te vertellen hoevele soorten van nederlijden er wel zijn; hij sprak van chronische en subacute en embolische en suppuratieve nefritis, en hoe die verschillende soorten plegen te verlopen, enz. En toen begon hij overhuid te constateeren aan welke van de genoemde soorten deze patiënt misschien leed, en welke behandeling was aangewezen. En men vond het nog niet eens een beste dokter, die toch zoo heelennaal „de waarheid" zei, en zoo heelennaal eerlijk was.

Zoo ongeveer beschouw ik den predikant, die met theologische theorieën op den preekstoel komt. Natuurlijk gaat ook deze vergelijking mank als elke andere, maar een goed verstaander voelt wel den zin. En een slecht verstaander? Voor hem is dit een aardig slakje om er zout op te leggen.

Zoodat ik maar zeggen wil, dat dat schijnbaar tweeslachtige niets anders is dan eisch van gezond verstand en behoorlijke pedagogiek, waarvan de juistheid op alle ander gebied onmiddellijk wordt erkend.

Hiermee meen ik aan prof. O. volle recht te hebben laten wedervaren.

Een volgend maal hoop ik deze theorie te toetsen aan wat voor ons Gereformeerden als eisch geldt.

HEPP.

— Een treffelijke methode.

Dezer dagen werd ons de volgende circulaire toegezonden:

L. S.

De Deputaten, door de hantgehouden Generale Synode van Leeuwarden benoemd om „de Liturgische Geschriften in hun geheel te overzien en zoo noodig eene herziening voor te bereiden", en om „den bundel „Eenige Gezangen" te overzien en te trachten dien uit te breiden met eenige andere berijnde of onberijnde gedeelten der II. Schrift, welke het den kerken vrij zal staan, nevens de Psalmen in den eeredienst te gebruiken", hebben hunnen arbeid aangevangen.

Zij oordeelden het goed, door publicatie in de pers aan alle kerkeraaden en leden der Gereformeerde kerken, die eenige opmerking of eenigen wensch mochten hebben, waarvan kennisneming voor hen van beteekenis zou kunnen zijn, te verzoeken, hun reeds thans daarvan bericht te doen, eer zij met het opstellen der concepten aanvangen.

Deputaten achten het gewenscht, waar de gewone gang van den eeredienst zoo nauw is betrokken bij hun arbeid, alle kerkeraaden en gemeentesleden in de gelegenheid te stellen, wat voor hun werk van belang kan zijn onder hunne aandacht te brengen, opdat zij tijdig daarmede rekening kunnen houden. Het spreekt van zelf, dat motiveering van wat men bij hen inzendt zeer gewenscht is.

Inzake het opstellen van vragen voor de Openbare Belijdenis, welke arbeid ook aan deze Deputaten is toevertrouwd, wordt dezer dagen een circulaire aan de kerkeraaden toegezonden.

Deputaten verzoeken, dat men vóór 1 Januari 1921 aan het adres van hunnen scriba zijn opmerkingen inzendt.

Dr. J. C. DE MOOR, praeses.

Dr. G. Ch. AALDERS, scriba.

Nassaulaan 17

Hilversum, 11 Nov. 1920.

Wij meenden goed te doen dit stuk hier een plaats te geven en niet onder officieele berichten te laten wegschemeren.

De methode, door deze deputaten gevolgd, verdient toejuiching.

Het is hun bedoeling met alle deugdelijke wenschen, welke er in den boezem onzer kerken leven, rekening te houden.

Wij kennen in ons kerkelijk leven geen referendum of georganiseerd overleg.

Toch mogen zulke aangelegenheden niet van boven af geregeld worden, maar behoort de nauwste aansluiting gezocht bij wat in onze kerken leeft.

Vooral is dat zaak in „doornige" kwesties als eventuele veranderingen in onze liturgische geschriften en uitbreiding van de „Eenige Gezangen".

Dat ook deze methode, gelijk elke andere, haar schaduwzijden heeft, betwisten wij niet.

Maar de namen der deputaten staan er borg voor, dat hier de gevaren wel zullen gemedend worden.

Zelfs zouden wij erop willen aandringen, deze methode toe te passen, waar dit maar eenigszins mogelijk is.

Een opmerking nog.

De fatale termijn dunkt ons wat krap genomen. Dikwijls is tegen het einde van het jaar het agendum van onze kerkeraadsvergaderingen overladen en moet er van geschrapt worden, wat eenigszins nitstel leiden kan.

Wij vreezen, dat hiervan de bespreking over bovengenoemde punten hier en daar de dupe worden zal.

Ook met het oog op eventuele beschouwingen in de pers ware verlenging raadzaam.

Misschien kunnen deputaten den termijn drie maanden verschuiven.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

De plaats van den middenstand in het maatschappelijk leven.

II.

Is er in het maatschappelijk leven voor den middenstand nog een plaats, en kan zijn arbeid, zonder schade voor het maatschappelijk welzijn, door anderen worden overgenomen? Met die vraag eindigde ik mijn eerste artikel, en ik wil die vraag beantwoorden, wanneer ik eerst op iets anders gewezen heb. Het heeft n.l. geschieden, dat de werkelijkheid de overbodigheid van den middenstand zou bewijzen, want deze stand heeft jaren van inzinking en verkwijping gekend, die hij nog niet te boven is. Nog hebben vele middenstanders hard te worstelen om het hoofd boven water te houden, en de druk, die, gelijk ik straks hoop aan te toonen, van twee kanten op hem geoeft wordt, is nog op lange na niet gelindigd.

Nu zal deze en gene ongeloovig glimlachen.

Velen zullen van dien „strijd" weinig willen weten.

Algemeen heerscht immers de meening dat door den middenstand gedurende de laatste jaren goed geld verdiend is, en de stijging der prijzen en de voortdurende duurte vestigt bij menig een den indruk, dat van een middenstandsdruk niet meer gesproken mag worden. Toch moeten wij in ons oordeel voorzichtig zijn. Zeker, er zijn middenstanders, wien de oorlogswinst niet vreemd gebleven is, en meer dan een winkelier of klein-industrieel moet, als hij eerlijk wil zijn, het klagen en zuchten aan anderen overlaten, doch deze voorspoed is niet aller.

De meesten kennen die vette jaren niet.

Veler winst is ook slechts tijdelijk geweest.

Hier is, en ik zou meerdere bewijzen kunnen aanvoeren, veel schijn die bedriegt, en vooral in onze christelijke kringen mag niet worden vergeten, dat de crisisjaren voor tal van middenstanders zorgen en moeilijkheden vermenigvuldigd hebben. Juist zij, die in hun zakenleven hun christelijke belijdenis en den eisch van Gods Woord geen geweld willen aandoen, hebben, enkele uitzonderingen daargelaten, een moeilijken tijd doorleefd, en het is er verre vandaan, dat die schaduwen thans reeds geweken zouden zijn. Bovendien mag ook allerminst uit het oog worden verloren, dat voor een handelsdrijvende of industrieel middenstander de balans niet is op te maken naar zijn oogenblikkelijk inkomen, omdat hij dit inkomen weer voor het grootste gedeelte in zijn bedrijf noodig heeft.

Dit mogen wij niet voorbijzien.

Tegenover velerlei bewering, die helaas den goeden naam van den middenstand dikwerf onrechtmatig geschaad heeft, zullen wij ook een open oog hebben voor de struggle for life, die in deze kringen gevoerd wordt, en in dezen tijd mag wel eens het volle licht vallen op den noesten arbeid en de aanhoudende zorgen, de groote inspanning en bewonderenswaardige activiteit, die over 'algemeen de middenstanders zich getroost hebben en nog troosten om in de groote levenswoeling en in de sociale brauding niet onder te gaan.

Doeh, op dit punt ga ik nu niet verder in.

Ik zou het hebben over den druk, die op den middenstand geoeft is en wordt, en over de oorzaken, welke hem vooral in een vroegere periode, niet te miskennen malaise bezorgd hebben. De eerste oorzaak is de overmacht van het groot-kapitaal, dat, vooral in de groote steden, door het vormen van trusts en het oprichten van warenhuizen en allerlei filialen en depôts, den kleinhandel overweldigende concurrentie aandoet. Dit groot-kapitaal is immers zoo machtig. Het beschikt over veel en groote bedrijfsfondsen. Het is bij machte om door z'n bazars en filialen zich met kleiner winst tevreden te stellen, omdat de groote omzet de voordeelige saldo's toch aanzienlijk genoeg doet zijn. Het is in staat om door trusts, waarin de leden en commercieel en industrieel van alle vrijheid afstand doen, of door kartels, waarin deze vrijheid alleen op commercieel gebied aan banden wordt gelegd, de productie te regelen en de prijzen te bepalen, en tegen deze geweldige macht is de middenstand schijnbaar niet opgewassen.

Zij heeft tenminste menig middenstander een bankroet bezorgd.

Zij heeft velen kleinhandelaren de gelegenheid benomen de vleugels vrij uit te slaan, en zoo staat het ook natuurlijk met de klein-industrie.

Ook hier drukt de concurrentie der groot-industrie.

Deze beschikt over fabrieken en machines. Zij kan door de massa de goederen veel goedkoper, ik zeg niet degelijker, produceren. Zij kan gebruik maken van de huis-industrie om eigen productie te vermeerderen, en er zijn tal van kleine bedrijven, die, tegen de kapitaalcracht der groot-industrie niet bestand, of reeds den hongerdood zijn gestorven, of het vooruitzicht hebben spoedig hun plaats te moeten ruimen. Ik denk b.v. aan de weverijen en touwslagerijen, aan de zeepziederijen en leerlooierijen, en al is in tal van andere vakken de klein-industrie nog in het leven gebleven, en al kon vooral in de bedrijven voor de voedingsmiddelen de middenstand zich nog handhaven, toch mag deze druk van boven op geenerlei manier onderschat, en hebben wij, bij de angstwekkende kapitaal-opstapeling der laatste jaren, met dezen factor in het economische leven ernstig rekening te houden.

Er is nog een tweede oorzaak voor de malaise van den middenstand aan te wijzen. Tegenover den druk van boven staat die van beneden, welke geoeft wordt door de consumptie-coöperaties van ambtenaren en arbeiders en vele anderen, die een niet minder gevaarlijke concurrent voor den middenstand geworden is. Nu stem ik terstond toe, dat deze coöperatie van consumenten ook heilzaam voor den middenstand gewerkt, en als correctief goede diensten heeft verricht. Als correctief eerst in dezen zin, dat de middenstand door deze coöperaties mede heeft leeren inzien, welke gebreken en leemten in eigen organisatie den bloei belemmerden, maar als correctief tevens, omdat hier en daar het optreden der consumenten-vereenigingen aan de overmatige winsten van sommigen een einde gemaakt heeft.

Ook dit moeten wij toestemmen.

Doch dit neemt niet weg, dat, al erkennen wij de lichtzijden, wij den donkeren kant voor den middenstand geenszins voorbij zien. Niet, dat de coöperatie op zichzelf onchristelijk zou zijn, en uit christelijk-social of ethisch standpunt moet veroordeeld worden, maar het feit kan niet ontkend, dat deze coöperaties den middenstand niet weinig in het nauw hebben gebracht.

Daarmee zeg ik niet dat zij den middenstand zal noodzaken te verdwijnen. De praktijk heeft geleerd, dat een degelijke, energieke, goed georganiseerde middenstand het tegen de coöperatie wel kan volhouden, en wanneer onze middenstanders op den ingeslagen weg van organisatie blijven voortgaan, en individueel, ieder in z'n eigen zaak en bedrijf, met inspanning van alle krachten het rechte pad bewandelen, is m.i. deze druk van beneden er niet een, die de overhand zal behouden.

Dit laatste brengt mij als vanzelf tot de derde oorzaak.

Dat de middenstand in het gedrang is geraakt, is ook aan eigen fouten te danken, en aan gebreken, die in eigen kring moeten gezocht worden. In de eerste plaats zijn er tal van menschen in dezen stand binnengedrongen, die er eigenlijk niet in thuis hooren, en door gebrek aan kennis en inzicht den middenstand naar beneden hebben gehaald. Er zijn meerdere kleine baasjes en winkeliersjes opgestaan, die de een meer en de ander minder een parasitair bestaan moesten leiden, en al zijn dit grensgevallen, deze grensbewoners zijn tot niet geringe schade geweest, en voor het onsociale van hun bedrijf mogen, al veroordeelen wij daarmede allerminst iederen klein-winkelier, de oogen niet gesloten worden.

Er is echter nog een tweede fout.

De middenstand heeft vooral hierin gefaald, dat in zijn kringen langen tijd het jammerlijkste, individualisme den scepter voerde, en voor solidariteit en gemeenschapszin niets werd gevoeld. Ieder leefde voor zich en eigen zaak. De concurrentie heerschte in haar scherpste vormen. De eenzame vigheid en het eigenbelang gaven den toon aan. Om anderer belangen werd weinig of niet gedacht, en de middenstanders, die hetzelfde bedrijf uitoefenden of eenzelfde handel dreeven, beschouwden elkaar als natuurlijke vijanden.

Wat een ellende is daaruit voortgevloeid!

Veel onzuivere concurrentie was het noodzakelijk gevolg.

Onware reclame kon niet uitblijven. Het werd een strijd op leven en dood, en in christelijke kringen is aan die heillooze jacht maar al te dikwijls meegedaan. Van organisatie was geen sprake; ieder ging zijn eigen weg; in star conservatisme en egoïsme sloten de meesten zich op in eigen engen kring, en lieten boven zich het grootbedrijf groeien en onder zich de coöperatie in steeds meerder kracht opkomen, zonder zelfs een vinger uit te steken om den middenstand als stand in het sociale leven te handhaven.

Hier moet eerlijkheidshalve nog een fout vermeld.

Het is ook voorgekomen dat door den winkelstand de consument geëxploiteerd is om eigen rentenierschap te verhaasten, en er zijn wel eens ervaringen opgedaan, die het vertrouwen in deze klasse in ons maatschappelijk leven hebben geschokt. Wat b.v. in de Augustusdagen van 1914 en in de latere crisisjaren door sommigen is bestaan, is niet geschikt om de sympathie voor den middenstand te bevorderen, en ieder, die het heil van den middenstand zoekt, zal toestemmen, dat elke gemaakte